

GRENFELLAJOS

A legkedvezőtlenebb helyzetekben is van egy kis remény

■ *Az Éleslövészet francia nyelvű megjelenése nemcsak a te életedben volt óriási jelentőségű – Párizsról később! –, hanem bizonyos értelemben az irodalmi életet is felrázta, hiszen akkor már évek óta nem jelent meg szlovákiai könyv francia fordításban. Hogy fogadta a szlovák írószövetség a hírt?*

– 1983-ban levelet kaptam Virág Ibolyától, Párizsból, hogy le szeretné fordíttatni a *Galeri* című regényemet. Később a *Galerit* ejtette, az *Éleslövészet* lépett a helyébe. Ez elég nagy felfordulást váltott ki a Madáchban, de az írószövetségben is, épp a kérdésedben említettek miatt. A Kiadói Főigazgatóságon is zavarba jöttek. Ez amolyan bürokratikus szerv volt, de nagyobb hatalommal rendelkezett, mint az összes kiadó együttvéve. Ugyanakkor szerencsém is volt – Karol Wlachovsky már fordította az *Éleslövészetet* és a *Galerit* (majd még kiegészítette az *Áttételekkel*). Tehát

a szlovák cenzúrán már átmentek a könyvek, nem kis részben Wlachovsky támogatásával, mert jó ismerősei (hacsak nem barátai) voltak a Kiadói Főigazgatóságon.

Egy biztos: szlovák fordítás nélkül nem engednek ki Franciaországba. Ha a szlovák fordítás megjelenik, akkor lehet, hogy... Ez abszurdisztáni gondolat, de hát Csehszlovákia a hetvenes és nyolcvanas években maga volt Abszurdisztán. Mindenesetre lektoráltatták a szlovák kötetet, benne az *Éleslövészetet* is. A lektor igen jóindulatúnak bizonyult – nem volt pártbürokrata.

■ *De a '86-os franciaországi bemutatóra mégsem engedtek ki...*

– Így igaz, a könyvbemutatóra nem értem oda, csak fél évvel később. Vagyis halottnak a csók. Mert akkor már a kutyát sem érdekelte a francia nyelvű könyvem.

■ *Majdnem egy hetet töltöttem az első látogatásodkor Párizsban. Gyakran mesélted, azonnal beleszeretél: a mértaniségába, az intelligenciájába és a francia konyha gyönyörűségeibe. És már akkor eldöntötted – a homárt kihagyod a menüből erre az életre.*

– Na, igen, a homár! Mindjárt mondom. Szóval 1987 áprilisában kiengedtek Párizsba. Ez akkoriban nagy szónak számított. Előtte való éjszaka – micsoda örült ötlet volt! – elhatároztam, hogy nem alszom. Lesz, ami lesz. Órákig bírtam. Öt óra körül elaludtam. Később madárccsicsergésre ébredtem. Fél hét volt. Hétkor indult a repülöm Prágába, mert Pozsonyból nem lehetett Párizsba repülni. (Talán most sem lehet.) Fölkeltettem Ágit, és villámgyorsan felöltöztünk. Irány a Skoda! Ági éppen négy nappal ezelőtt kapta meg a vezetői engedélyt. Rohanás a repülőtérré, miközben halálra váltan gondoltam arra, hogy már úgymint mindegy. Ráadásul rossz irányt vettem, és bekeveredtem Štrkovecra (ott volt Pozsony első lakótelepe). Mire kikeveredtem, újabb tíz perc telt el. Hét óra után értem ki a repülőtérré. És csodák csodája – a repülőgép megvárt! Valami műszaki hiba miatt egy órával később indult... Mi ebből a tanulság? A legkedvezőtlenebb helyzetekben is van egy kis remény. Igaz, hogy az már a csodával határos. És velem ez a csoda történt meg. A párizsi repülőt nem késtem le, mivel csak fél tizenkettőkor indult Prágából, és a Pozsony-Prága repülőút háromnegyed óra.

Először ültem repülőn, és az első kanyar után meggyőződésem volt, hogy lezuhanunk. De a repülőgép többi utasa fapofával ült, ami egy kissé megnyugtató volt. Prágában, a repülőtér végében, végre megborotválok. Párizsba kora délután érkeztem meg, ha jól emlékszem, a Charles de Gaulle repülőtérré. Virág Ibolya várt a repülőtéren, akivel aznap este egyebek mellett osztrigát ettem, mivel az *Éleslövészet*-ben van egy szakasz, amelyben az elbeszélő elmondja, hogy nem is szlovákiai magyar író az, aki nem evett osztrigát.

A mellettünk lévő asztalnál egy fiatal német pár homárt evett. Amikor kihozták az evőeszközöket, a fiatal férfi elsápadt: fogók, csipeszek, csavarhúzó, hengerek és az isten tudja milyen szerszámokkal telt ibrik várt rá. A fiatal férfi megkért, hogy segítsék eligazodni a rengeteg szerszám között. De én sem voltam nála okosabb. A gyötrelmeit nézve csendben eldöntöttem, hogy homár nélkül is nagyon jó a vacsora. Azonnal beleszerettem a francia konyhába.

Talán öt vagy hat nap volt Párizs. Az biztos, hogy 1987-ben azt hittem, hogy először és talán utoljára vagyok Párizsban. Nos, ebből végül tizenhárom alkalom lett, a rendszerváltás előtt három, a többi pedig a rendszerváltás után. Párizs szinte a szívemhez nőtt. Az első alkalommal – tehát 1987-ben – az első két napon, reggeltől estig, bejártam a várost, úgyhogy a második nap estéjére földagadt a bokám. Ekkor már földalattival utaztam. A földalatti tizenhárom irányban megy, voltaképpen behálózza az egész belvárost. A belváros alatt Budapest három-négyszeresét kell érteni. Ha Párizs belvárosának legdélibb pontjáról el akarsz jutni a legészakibb pontjáig, az egy napot vesz igénybe. Ugyanakkor – Hausmann bárónak köszönhetően – nem lehet eltévedni benne. Csupa mértanilag rendezett sugárút és körút tarkítja a várost. Mértaniságának köszönhető, hogy Londonnál, Berlinnél, Rómánál sokkal egyszerűbb közlekedni benne. Párizs legnagyobb ajándéka a metró a maga tizenhárom állomásával. A metró, amely külön életet él, főleg a nagy állomásokon, mint a Montparnasse vagy a Châtelet, ahol az egyik metrótól a másikig tíz perc az út. (Szinte egy város a föld alatt.) Szóval az első találkozásom a várossal tulajdonképpen a megismerkedésem Párizssal, és az, hogy tizenháromszor megyek, még álomban sem sejtettem.

■ *Az Éleslövészet megjelenése után fél évvel, amikor kint voltál, tartottak egy könyvbemutatót. Ahogy említetted: a L'Harmattan boltjában. Hogy fogadtak és milyen sikere volt a bemutatónak? Mennyire ismerted akkoriban a kiadót?*

– Igen, fél évvel az *Éleslövészet* megjelenése után volt a bemutató, és én az előtte való napon meglátogattam a L'Harmattan kiadót, és beszélgettem a könyvkiadó igazgatójával. Nem volt fogalmam arról, hogy micsoda birodalom ez. Az igazgató körbevitt a kiadó termeiben. Például megmutatott egy könyvespolcot. A négy-szer négyméteres fal előtt megállva, mely könyvekkel volt teli (a padlótól a plafonig) közölte, hogy amit azon látok, az csak a brazil irodalom. Mit mondjak? Leesett a tantusz – de az kevés. A L'Harmattan mindenekelőtt a dél-amerikai irodalmakkal foglalkozott. Szóval leesett a tantusz. Mi az *Éleslövészet*? Egy porszem a rengeteg könyv között. (Persze a honoráriumot megadták.) Másnap a könyvbemutató rövid, de sikeres délutáni esemény volt. Ott volt a nálam fiatalabb francia fordító is. A legnagyobb meglepetésemre és örömömmre megjelent Fejtő Ferenc is, holott délután a havi magyar emigráns összejövetelt tartották. A könyvbemutató után pezsgővel kínáltak meg, és én elbeszélgettem József Attiláról meg Szentkuthy Miklósról Fejtő Ferencsel, akinek tetszett az *Éleslövészet* – tulajdonképpen azért jött el, hogy megismerjen.

A második látogatásom Párizsban 1987 őszén volt, Kassák meg nem élt százéves születésnapján. Ide is meghívót kaptam, és az Írószövetségben nagy nehezen elintézték az utamat három napra. Három nap után a Csehszlovák Nagykövetségen kellett jelentkeznem, hogy további öt napra meghosszabbítsák a tartózkodásomat. De a párizsi követséget erről elfelejtették értesíteni. Úgyhogy nagy bonyodalom támadt az egészből. A Csehszlovák Nagykövetségen közölték velem, hogy „illegálisan” tartózkodom Párizsban, szedjem a sátorfámat, és a legközelebbi repülővel utazzam haza. De azért a Kassák-emlékest egy részén részt vettem, meg a fogadáson a párizsi Magyar Intézetben, ahol lerohant az embertömeg az első emeletről a földszintre, mert, ugye, Kassák után rögvést a gyomor következett... Hát, a szlovák ember nem változik. De a magyar se (persze, ezt úgy általánosságban gondolom).

1989 júniusában, épp Nagy Imre újratemetése táján, Párizsban rendezték a Belle Étrangére-t, ahol Magyarország volt a napirenden. Ezt minden évben megszerve-

zik, egy tíz napos rendezvény, ahol egy-egy külföldi ország irodalmával ismerkedhet meg a francia közönség. Nos, 1989-ben Magyarországra került a sor – hogy véletlen volt-e vagy sem, azt nem tudom, mindenesetre Nagy Imrével voltak telet a francia lapok. Így vagy úgy, fokozott érdeklődést váltottam ki a francia olvasóból, és ennek nem kevés köze volt Nagy Imre újratemetéséhez. Ez tíz nap időtöltést jelentett Párizsban (illetve Strasburgban), felolvasásokkal tarkítva. Tudniillik a tizből négy napot Párizson kívül tartózkodtunk különböző helyeken. Külön a költők és külön a prózaírók két-két csoportja. Engem Mészöly Miklós és Konrád György társaságában Strasburgba osztottak be, de valamilyen oknál fogva Konrád lemondta a franciaországi utat. Így hát Mészöly Miklóssal utaztam Strasburgba. Délelőtt indultunk volna, de a vonat valami miatt késett, majd mellékvágányra tereltek, stb. Szóval nem kezdődött az út valami fényesen. Strasburgba négy órással késéssel érkeztünk meg, ott autóba szálltunk, és villámgyorsan a televízióba mentünk. Három órára volt a beszélgetés hirdelve (élő adás volt), és mi háromnegyed háromkor érkeztünk meg. Főlkészülésről szó sem lehetett, nem is beszélve a hosszú út utáni pihenésről. De elmondtuk, amit akartunk, mindenféle baklövés nélkül, majd utána (rögtön utána) interjút adtunk a strasburgi napilapnak.

A második nap már könnyebb volt. Vacsorára meg voltunk hívva egy magyar étterembe, valahol az óvárosban, ha jól emlékszem Tisza Étterem, talán így hívták a helyet, és magyar népviseletes lányok szolgáltak fel. Itt igen jót beszélgettünk az étterem tulajdonosával, aki egy emigráns magyar volt. Nagy Imre újratemetése is szóba került, és lehet, ez is volt az oka annak, hogy Mészölyt soha nem látam ennyire derűsnek. Hazafelé menet elcsaltam Miklóst a főtér közeli kávéházba, mert nem akaródzott lefeküdni. Mit is mondjak? A pincér már tökrészeg volt, de ilyen aranyos emberrel ritkán találkoztam. Összevissza dülöngélt a vendégek között (még füttyült is), de a tálcát egyenesen tartotta.

Párizsban külön a költők, és külön a prózaírók szerepeltek két különböző napon a Beaubourg-palotában (azaz a Pompidou központban), mely Párizs egyik legfontosabb kulturális központja a jobbparton. Mindjárt az első napon vacsorát adtak a La Coupole-ban, melyen a francia külügyminisztérium is jelen volt egy szimpatikus fiatalemberrel (sajnos a nevére már nem emlékszem). Tulajdonképpen ő

volt a francia külügyminisztérium fő szervezője ez alkalommal. Mészöly megsúgta, hogy a szintén jelenlévő Nemes Nagy Ágnes arca igen fehér, és ez nem jót jelent. (Itt tudtam meg, hogy súlyos beteg.) Visszatérve Párizsba a Rue de Rennes-en, egy hatalmas könyvesboltban újabb jelenésünk volt. Én itt ismerkedtem meg Sipos Gyulával (Albert Pál néven tudósított Párizsból a Szabad Európa Rádiónak). 1989. volt – a levegőben lógott a kommunista rendszer bukása. Ezt még én is sejtettem, holott a Jakes-rezsim még szilárdan állt, és persze a „peresztrojkából” semmit nem vett át. Pontosabban: válság volt – nem is akármilyen –, de senki nem tudta, mi lesz a kimenetele. A reménykedők reménykedtek, a borúlátók meg borúsak voltak. Szóval a szokásos. A Rue de Rennes-en amolyan bemutató volt, fölolvadás nélkül. A fölolvadásra a Beaubourg-palotában került sor néhány nap múlva.

A fölolvadás a Pompidou központban életre szóló élmény volt, ennél többet nem kívánhat magának az ember (aki író). Eszembe jutott a néhány nappal korábbi fölolvadásom Strasburgban, amikor a könyvtulajdonos és egyben könyvtárosnő búcsúzáskor megjegyezte: máskor ne írjak ilyen bonyolultan. Megígértem. A párizsi fölolvadás egészen más volt. Kiültettek bennünket a színpad közepére (öten vagy hatan, ma már nem tudom), csupa prózáíró, felolvastak a regényünkből egy részletet, és válaszolnunk kellett a műsorvezető kérdéseire. A műsorvezető tapasztalt róka volt, a francia rádió és televízió egyik sztárriportere. Én a Kafkára hajazó (ti. volt benne egy Kafkára emlékeztető motívum) kérdést kaptam, amire a lehető legrészletesebben feleltem, talán túl részletesen is, mert Nemes Nagy Ágnes, aki a második vagy a harmadik sorban ült, egyszer csak intett a kezével, hogy most már elég volt. Rögtön abba is hagytam. Szóval eleget beszélünk. (A költők néhány nappal korábban szerepeltek.) A fölolvadásunk roppant jól sikerült.

■ *Ezen a párizsi úton volt egy emlékezetes meghívásotok a Sorbonne-ra is... Számodra elég izzasztó ugyan, de Mészöly lenyűgözött mindenkit. Hogy emlékszel vissza erre?* – Nos, ezt a délelőttöt sosem felejttem el. Dél volt, és szabadnaposak voltunk. Mészöly Miklóssal ücsörögtem egy padon, és valamiről beszélgettünk. Mészölynek ekkora jelent meg a *Merre a csillag jár* című kisregénye. Ez nagyon megtetszett egy Franciaországba szakadt honfitársunknak, és lefordította franciára. Délben meg-

jelent a fordító, és közölte, hogy a Sorbonne rektora vár bennünket – természetesen a Sorbonne-on. Azonnal szerez egy kocsit, és odamegyünk. Próbáltam kibújni a kötelezettség alól arra hivatkozva, hogy Miklóst várják, és nem engem, de a fordító hallani sem akart róla. Azt mondta, már bejelentette, hogy egy szlovákiai magyar is jön, úgyszólván mese nincs, indulni kell. Így volt, ahogy mondd, teljesen leizzadtam. Ugyanis a helyzet az volt, hogy Miklósnál ing volt, de én... Hogy úgy mondjam, csavargónak is megfelelt volna a külsőm. Egy matrózpóló és egy szakadt farmer volt rajtam – ezt a hacukát viseltem. De ez még hagyján! Fölfelé mentünk a vörös szőnyeges lépcsőn, és az első emeleten egy fehér kesztyűs, vörös zakettbe öltözött inas (vagy mi a csuda) várt minket, olyan fensőbbes ábrázattal, hogy majd' elsüllyedtem. Mint egy holdkóros, csak caplattam fölfelé, és azt kívántam, hogy a következő lépcső alatt nyíljon egy szakadék, és süllyessen el. Legalábbis engemet. De az istennek nem nyílt meg a föld alattam. A rektornőnek viszont a szeme sem rebbent. Leültetett bennünket. Hogyan érezzük magunkat Párizsban? Milyen a Belle Étrangére? Mészöly franciául válaszolt, én angolul hablatyoltam valamit. Körülbelül fél óráig tartott a látogatásunk. Hm. Fölénynek nyoma sem volt. Talán Mészöly franciatudása tette? Nem hiszem. Minden jel szerint mindenkinek roppant tetszett, amit mondott, és rektornő oly közvetlen volt és barátságos, mintha régóta ismertük volna egymást. Persze, ott állt vigyázz állásban a piros zakettos, fehér kesztyűs inas, és ha kifogyott a pezsgőnk, sietett újratölteni. De a kedves, fölényes mosolytól az istennek sem tudott megszabadulni. – Nos, ez kivételesen nem volt a programban. A vörös zakettes inas gondolatára máig ellep az izzadság, pedig ennek már idestova harminc éve.

Párizs kellemes arcát ismertem meg, ráadásul Nagy Imre újratemetése közelgett, magyarán, a franciák kiváltképp kíváncsiak voltak a magyarokra. Mészöly Miklós hamarabb elutazott, mert a temetésen ott akart lenni. Én is mentem volna, de akkor még nem volt EU, hogy menjek. Akkor még kommunizmus volt, bár az utolsó óráit járta. Vasfüggöny is volt. (Az is az utolsó óráit járta, amit még persze nem tudtam.) Nagy Imre számomra hős volt, és abszolút nem értek egyet a mai közfelfogással, mely Nagy Imréről afféle „megyek a vonat után”-típusú hőst csinál. Csak

tessék elolvasni Rainer M. János Nagy Imre monográfiáját! A szóban forgó monográfia elég tárgyilagos. Nagy Imre október 28-tól miniszterelnöke volt az egész magyar népnek. November 4-én nem véletlenül mondta azt, amit mondott. Tehát nem november 4-e után lett hős. Ez annyira hamis, hogy kár szót vesztegetni róla. Igaz, balos volt. Igaz, kommunista volt. De 1953. után nagy utat tett meg. E nélkül a három év nélkül elképzelhetetlennek tartom a november 4-i állásfoglalást, noha, paradox módon, mindvégig kommunista maradt. (Vajon létezik más-fajta kommunizmus is? Talán ezt a kérdést is föl lehet tenni manapság.)

■ *Párizson kívül rengeteg helyre utaztál. Például Barcelonába, ahol a PEN kongresszuson vettél részt, de mesélted Londont, Köln, Dublint is. Martin Bútorai meghívására Szigeti Lászlóval kiutaztatok New Yorkba és Washingtonba, és ahogy emlegetted többször, Olaszországot az Acerbi-díj után még jó párszor bejártad.*

– Hát igen, imádom utazni! Néhány mondat, mondjuk, Barcelonáról. Kerek hat órát vártam a repülőre Bécsben a szlovák kollégával, Daniel Hevierrel, mivel akkor még, 1992-ben csak egy busz járt Bécsbe, a schwechati repülőtérre, a repülő meg este hatkor indult. Ráadásul vasárnap. Alkonyatkor érkezünk meg Barcelonába, a repülőtéren pálmafák stb., jegyet vettem, jól becsaptak, drágábban adták, s a szokásos bosszúságok. A PEN kongresszusra jöttem, és itt ismerkedtem meg Györgyei Klárával, aki intelligenciájával, okosságával és humorával egy tündér volt. Bárhová is érkezett, azonnal a társaság középpontja lett. Az egyik jelentős amerikai PEN Clubot vezette. Barcelonában a gótikus székesegyházzal szemben kaptunk szállást. Nem mertem megkérdezni, hogy mennyibe került. Hála Istennek, nem én fizettem. A szálloda halljában mindjárt az első este figyelmeztetett a portás, hogy zárjuk be a szobát, és ne nyissuk ki, csak ha biztosak vagyunk benne, hogy a látogatót ismerjük. Mert, úgymond, mindenféle gyanús alakok látogatják a szállodát. (De pisztolyt nem adtak.) Hogy nem beszélt a levegőbe, azt mindjárt másnap megtudtuk. Két delegátust az utcán meglóptak. Szóval a lelegegánsabb szállodában jönnek-mennek az emberek, mint a vasúti pályaudvaron. No, ez hiányzott csak nekem! Egyébként jól éreztem magam, és az utolsó előtti estén meglátogattam a Gaudi-féle katedrális (most is őrzöm a fényképét). Egy kicsit kívül esik a belvárostól, de aki látta... Hát a világ nyolcadik csodája! Ha egyszer el-

készül, valóban az lesz. (Hogy mikor készül el? Én biztosan nem élem meg.) A hagyományos gótikus katedrális is óriási. És tele van „szent” libával, és az is „óriási”. (A libák ti. járnak-kelnek a katedrálisban, mintha az az övék lenne.)

Második barcelonai utamra 2003-ban került sor. Ez annyiban is rendkívüli volt, hogy a szervezők – a barcelonai írószövetség (vagy valami efféle) – előre kikötötték, hogy a kisebbségi magyarokkal is találkozni fognak, sőt, ez lett a legfőbb pontja a látogatásunknak. Esterházy és Kalász Márton mellett Szilágyi István, Tolnai Ottó és jómagam vettünk részt a találkozón, amelyet Déri Balázs vezetett. (Megjegyzem: Szilágyi István, Tolnai Ottó és én afféle „diplomatának” kezdtük érezni magunkat... Kisebbség: Szilágyi István, Tolnai Ottó és én, szóval mindig ugyanazok, hárman). A barcelonai írószövetség akkora tiszteletet mutatott, hogy hasonlóra – még csak megközelítően hasonlóra sem – emlékszem. Igazán tejbe-vajba fűrösztöttek. Én viszont egy alkalommal pórul jártam. Nagyon szégyeltem magam emiatt. Egy katalán kollégákkal való beszélgetésen kijelentettem, hogy ők, a *spanyol* írók is meglehetősen szerény számban fordítódnak le magyarra. No, erre kitört a botrány. Az egyik hölgy kipirosodott arccal tiltakozott, hogy ők nem spanyol írók, hanem katalánok. Legszívesebben megvert volna. Óriási hibát követtem el azzal, hogy spanyol íróknak neveztem a kollégákat. (No, azóta is drukkolok a katalánok önálló államhoz való joga miatt, és ma már nem keverem őket össze a spanyolokkal.) Viszont megnéztem az egyik kedvenc festőm, Joan Miro képeit, és a katalán származású (nem vagyok benne száz százalékgig biztos) Picasso pályakezdő festményeit, amely a 19. század utolsó évtizedébe vitt vissza. Szóval Picasso, Miro, Gaudi, és a kedvenc filmrendezőm, Buñuel... Elég szép lista! Mind katalánok, nem spanyolok.

Egy másik PEN-ülésen történt, ezúttal Edinburghban, 1997-ben. Kirándulás Glasgowba. A glasgow-i polgármester fogadott bennünket. Nagyon jókedvű volt, minden delegátust külön üdvözölt. Én a magyar, az erdélyi magyar és az amerikai delegátussal beszélgettem. Természetesen magyarul. A glasgow-i polgármester kissé meglepődött, de aztán feltalálta magát. Mire negyedikként bemutatkoztam, csak legyintett. A szlovák küldöttségnek is egy magyar a vezetője, mondta. Nos,

a PEN Club különös társaság az irodalomban. Úgy is mondhatnám, hogy „állam az államban”. Egy nemzetközi szervezet, amely nem kis szerepet játszott a kommunista diktatúra elleni harcban. A tekintélye óriási (volt? Vagy van is? Nem tudom. Húsz évvel ezelőtt a szlovákiai PEN elnöke voltam. Két évig. De azóta sok víz lefolyt a Dunán.). Már jó régen abbahagytam az irodalmi társaságokba járást – így a PEN Clubot is. Azt hiszem, hogy a javamra vált. Nem hiányzik nekem az írói társaságokba való járás, főleg hogy a politika itt is megoszt. (Magyarországon éppúgy, mint Szlovákiában.) Nagy az igazság abban a tekintetben, hogy az irodalom (az igazi), magányos műfaj.

A '90-es években és a 2000-es évek elején Európát keresztül-kasul bejártam, ami azért is lesz fontos a számomra, mert különböző nézetekkel találkoztam – szimpatikusakkal és nem szimpatikusakkal. Egyszer Párizsban, egy kínai vendéglőben (korán érkeztem, csak én voltam egyedül) a kínai pincérnő megkérdezte, persze udvariasan, hogy hová valósi vagyok. Csehszlovákiába, mondtam (akkor még volt olyan állam, hogy Csehszlovákia). A pincérnőnek felvillant a szeme: tudom már – mondta –, az Közép-Amerikában van! A franciák egy kicsivel többet tudnak rólunk, de az átlag francia nem sokkal. Ezt persze megszoktam, és a magyar vagy szlovák méltatlankodásra azt szoktam felelni, hogy tudja, hol van Burundi? Na, ugye. A kínaiak szemében Csehszlovákia vagy Burundi egyre megy. Ráadásul Csehszlovákia meg is szűnt már hosszú ideje. Körülbelül hetven évig élt. Nem sokat. A történelem forgandó, jönnek, mennek, és sajnos, kihalnak a nemzetek.

Szóval jártam Prágában és Bécsben (Prágában tanítottam is), de Berlinben, Erfurtban, Brüsszelben, Amsterdamban, Londonban, Dublinban, Lyonban, Frankfurtban és a Ruhr-vidéken, Kölnben, Arnheimben, Rómában, Varsóban, Luzernben stb. De Párizs a kedvenc városom, vagy tizenháromszor voltam ott, és szinte otthon éreztem magam benne. Nem akarom untatni az olvasót. Csak egyszer hagytam el a kontinenst, 1999 novemberében öt napra New Yorkba és Washingtonba repültem Szigeti Lászlóval és Világi Oszkárral, Martin Bútora meghívására, aki abban az időben a Szlovák Köztársaság washingtoni nagykövete volt. Nyolc és félórát repültem Bécsből az óceánon keresztül. Tulajdonképpen meghívást kapott a Kalligram, Bútora volt a meghívó egy szlovákiai nemzeti program keretében. (Hát ilyen is volt.) A közös felolvasásra Washingtonban megjelent a magyar nagykövet, Jeszenszky Géza is. De előbb New York. Elszállásoltunk egy manhattani hotelben, aztán sípirc a városba, még hozzá a Greenwich Village-be, egy blues koncertre. Ez a negyed felhőkarcoló-mentes – szóval jól éreztük magunkat, holott közép-európai idő szerint már hajnali fél négy volt. Az aprócska kocsmában vágni lehetett a füstöt. Előbb egy japán zenekar lépett föl – afféle jazzrockot játszott –, majd jött a blues, igazi fekete amerikai zenészekkel. Nem tudom, hogy hány órára értünk haza. Az időeltolódás miatt még két napig csak vegetáltunk. Megnéztünk egy több emeletes könyvesboltot, jártunk a Central Parkban, megnéztük Bartók Béla szobrát és lifttel fölmentünk az ikertorony egyik épületének a tetejére, amelyet két év múlva porig rombolt az Al-Kaida. Hodek Mari kísért, de Szigeti is otthon volt New Yorkban. A kilencvenes évek elején egy évet töltött kint, s Manhattant jól ismerte.

Utána Washington szinte csendes város volt. Nem voltak felhőkarcolók, a Fehér Házba pedig ingyen jutottunk be, mert ünnep volt. Az első világháború befejezését ünnepelték. Az ovális szobában is jártunk, itt enyelgett Clinton az ő Lewinskyjével, ha emlékeznek még rá. Persze nem emiatt, hanem a Kalligram-est miatt jöttünk, amely a Kongresszusi Könyvtárban volt egy este Martin Bútora és Jeszenszky Géza jelenlétében. Mintegy ötvenen gyűltek össze, jobbára amerikaiak. A Kongresszusi Könyvtár igazgatójának megnyitója után fölolvasták (angolul) az én esszémet. Az esszé címe *Közép-Európa és kísértetei*. Májig is az egyik legjobb esszémnek tartom, és nem vesztett aktualitásából egy fikarcnyit sem. Nem tudom, az amerikai közönség megértette-e. Egy biztos: nevettek a nevetnivalón, és ezt megnyugtatónak tartottam. Az est utáni beszélgetésen Jeszenszky Géza elmondta, hogy kötelező olvasmánynak kéne felvennie minden magyar középiskolásnak. Persze nem lett be-

lőle semmi, de így is jólesett. Washington Georgetown nevű negyedében laktunk, ami egy nagy falu, a washingtoni egyetemisták székhelye. Az est után beültünk egy georgetowni kávéházba, és az est sikerén felbuzdulva egy kicsit leittuk magunkat. Másnap a Capitoliumba mentünk egy kiállításra, de elkaptam az influenzát, így alig álltam a lábamon. Ez volt az utolsó előtti nap Amerikában, így hát hálát adtam Istennek, hogy az influenzát nem kaptam meg korábban. Talán az időjárás volt a felelős. Washingtonban november 11-én 22 fok meleg volt.

A másik út, amiről meg kell emlékezni, Olaszország, pontosabban: az Acerbi-díj. Ez egy észak-olasz díj, egy a sok közül. Szerencsém is volt, mert éppen megjelent az *Einstein harangjai* olasz fordítása egy milánói kiadóknál. Többször jártam Milánóban és környékén, mindenekelőtt Szilágyi Mónika és az Edizioni Anfora (a kiadó) jóvoltából. Az ötlet, hogy megpályázzuk az Acerbi-díjat Szilágyi Mónikától származott, mivel éppen a magyar irodalom volt a soron a következő a pályázaton. 2006-ban én nyertem meg az Acerbi-díjat. Egy szó mint száz, beutaztam Észak-Olaszországot, és Rómában is voltam háromszor, legutoljára Oravecz Imrével. A 2006-os magyarországi tüntetés is Rómában ért, akkor Pavel Vilikovskýval voltam ott, tudniillik egy novelláskötetet, Vilikovský-Grendel néven az Anfora kiadó szintén megjelentetett. Rómában a Szlovák Nagykövetség épületében laktunk, és Pavel egy reggel bekopogtatott hozzám: – Nézze, mit csinálnak a magyarok! Hát csak néztem, persze a tévében. Lángoltak az autók, a tévések ostrom alatt voltak stb. Azt hittem, Gyurcsány lemond, ez lett volna a megfelelő lépés. De nem mondott le, sőt... Október 23-án megismétlődtek az események. Gyurcsány azért is maradt – még másfél évig. Ezt nevezem katasztrófának. ■ ■ ■

fotók: Geröcs Péter

Toldi Veronika (1974, Székesfehérvár): a Kalligram Kiadó munkatársa. Részlet a Grendel Lajossal készülő interjúkötetből.